

Een decennium in het duister

Tien jaar meetnet nachtvinders

Tien jaar geleden ging het meetnet nachtvinders van start. In tien jaar kan er een hoop gebeuren. Het aantal enthousiastelingen is flink toegenomen en daarmee ook het aantal waarnemingen dat er per jaar binnenkwam. En tien jaar geleden konden wij nog echt niet bedenken dat een computer een foto van een vlinder correct op naam kon brengen. In dit artikel blikken we terug op de macronachtvlinderfauna in de periode van 2011 tot en met 2020.

Noctua, de compleetste nachtvlinderdatabase van Nederland en in beheer bij De Vlinderstichting en de werkgroep Vlinderfaunistiek, bevat ruim 5,6 miljoen waarnemingen van macronachtvlinders uit Nederland. De afgelopen tien jaren zijn met bijna 2,5 miljoen waarnemingen goed voor bijna de helft van alle waarnemingen, en het zijn er in vergelijking met de tien jaar daarvoor ruim 2,5 keer zoveel. Deze toename heeft deels te maken met de verdubbeling naar bijna 15.000 nachtvlinderwaarnemers die verspreid door het land actief zijn. Er zijn slechts 25 uurhokken (5 bij 5 kilometer) waar helemaal geen nachtvinders zijn doorgegeven afgelopen tien jaar. En van deze hokken is dat nog niet vreemd ook, omdat het grootste gedeelte ervan in het buitenland ligt of boven open water. Er is een grote variatie in de intensiteit hoe vaak er naar nachtvinders is gekeken. Gemiddeld is per uurhok 283 dagen (of eigenlijk nachten) naar nachtvinders gekeken. Twello en Heerlen springen hierbovenuit met waarnemingen van meer dan 2500 dagen. Dit komt neer op gemiddeld 250 dagen per jaar!

Nieuwkomers

Uit Nederland zijn in totaal 863 soorten macronachtvlinders bekend. In de periode 2010-2020 zijn er maar liefst 17 nieuwe soorten voor Nederland bijgekomen (tabel 1). De tien jaar daarvoor waren dat er 'slechts' acht. De meeste kans om een nieuwe soort voor Nederland te vinden heb je in Limburg, waar maar liefst negen nieuwe soorten voor Nederland zijn gevonden. Noord-Holland volgt met vier, en daarna Friesland, Zuid-Holland en Zeeland met twee. Dat er in Limburg zoveel nieuwe soorten zijn waargenomen komt waarschijnlijk voornamelijk door de klimaatopwarming, waar de meeste soorten van profiteren in combinatie met de gunstige ligging. Maar er zijn niet alleen zuidelijke luchtstromen, ook in het oosten van het land maak je kans op nieuwe soorten. De maagdenuil en de katoengroenuil zijn voor het eerst in Friesland waargenomen, en waarschijnlijk met een oostelijke

stroming meegekomen. Van de maagdenuil zijn nu drie waarnemingen bekend uit Nederland, stuk voor stuk uit de noordoostelijke helft van het land. Tussen de nieuwkomers zitten twee opvallende soorten die ondertussen al vaak worden waargenomen. Dit zijn het vaal kokerbeertje en het prachtpurperuiltje. Het vaal kokerbeertje is vooral in het zuiden van het land goed vertegenwoordigd, en het prachtpurperuiltje wordt verspreid door het hele land waargenomen, tot op de Waddeneilanden aan toe. Van beide soorten zijn ook al rupsenvondsten bekend. Andere nieuwe soorten die waarschijnlijk een populatie hebben, zijn de zoomvlekspanner en de witte sparspanner. Beide soorten worden op meerdere locaties in zuidelijk Limburg waargenomen. Van de grauwe bandspanner is nu één waarneming bekend uit Zuid-Limburg. Van de groene geelvleugeluil zijn nu ook al vier waarnemingen uit zuidelijk Nederland bekend. Of de nieuwe soorten allemaal blijvers zijn, is lastig te voorspellen, zeker ook omdat er enkele typische trekvlinders bij zitten zoals klein geel weeskind, sierlijke haarbos, zuidelijk eikenuiltje en zuidelijke wikke-uil. Deze

Tekst en foto's:
Jurriën van Deijk
De Vlinderstichting

Zoomvlekspanner.

Tabel 1. De 17 nieuwe soorten macronachtvlinders voor Nederland in de periode 2011 tot en met 2020.				
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Eerste waarnemingsjaar	Aantal jaar waargenomen	Waargenomen uurhokken
cipressspanner	<i>Thera cupressata</i>	2011	4	4
katoengroenuil	<i>Earias insulana</i>	2013	1	1
groene geelvleugeluil	<i>Polyphaenis sericata</i>	2013	3	3
vaal kokerbeertje	<i>Eilema caniola</i>	2014	8	363
maagdenuil	<i>Eucarta virgo</i>	2014	3	3
zoomvlekspanner	<i>Stegania cararia</i>	2014	5	8
prachtpurperuiltje	<i>Eublemma purpurina</i>	2015	5	116
zuidelijke wikke-uil	<i>Tathorhynchus exsiccata</i>	2015	1	1
witte sparspanner	<i>Thera vetustata</i>	2016	4	4
Spulers wespvlinder	<i>Synanthedon spuleri</i>	2017	1	1
zwartkophoornaarvlinder	<i>Eusphacia melanocephala</i>	2018	1	1
grauwe bandspanner	<i>Epirrhoe molluginata</i>	2019	1	1
grote berkenwespvlinder	<i>Synanthedon scoliaeformis</i>	2019	3	10
klein geel weeskind	<i>Catocala nymphagoga</i>	2020	1	1
zuidelijk eikenuiltje	<i>Dryobota labecula</i>	2020	1	1
sierlijke haarbos	<i>Ochropleura leucogaster</i>	2020	1	1
sneeuwbalwespvlinder	<i>Synanthedon andrenaeformis</i>	2020	1	3

Prachtpurperuiltje.

Grijsgroene zomervlinder.

soorten worden de laatste jaren ook vaker als migrant in het Verenigd Koninkrijk waargenomen, dus helemaal onverwacht waren ze niet, en mogelijk gaan we deze soorten vaker zien. Andere soorten worden niet direct als trekvlinder waargenomen, zoals de cipressspanner. Toch zijn er van deze soort waarnemingen in zowel Zeeland als Zuid-Holland. Mogelijk wordt deze soort over het hoofd gezien en gedetermineerd als andere soorten uit het genus *Thera*.

Wespvinders

Soms worden nieuwe nachtvlindersoorten ontdekt door er specifiek naar te zoeken. De rupsen van wespvlinders bijvoorbeeld leven in takken en hebben dus een verborgen levenswijze. Ook de vlinders leven erg verborgen, ze leven maar kort en zijn overdag actief. Ze kunnen met enig geluk soms spontaan worden aangetroffen, maar meestal gebeurt dat door gericht naar zogenoemde uitkomstgaten van de poppen in de juiste boom of struik te zoeken. Zo zijn afgelopen vier jaar maar liefst vier soorten wespvlinders waargenomen: sneeuwbalwespvlinder, Spulers wespvlinder, zwartkophoornaarvlinder en grote berkenwespvlinder. Een andere zeer effectieve methode, die het grootste aantal sneeuwbalwespvlinders heeft opgeleverd, is het lokken met de sekslokstof van de vrouwtjes.

In aantal toenemende soorten

Nog niet eens zo heel lang geleden, in 2006, werden de kadeni-stofuil (*Caradrina kadenii*) en gepluimde snuituil (*Pechipogo plumigeralis*) voor het eerst in Nederland waargenomen. Net als de prachtpurper-

Heidedaguil.

uiltjes en vaal kokerbeertjes van afgelopen decennium zijn ze tegenwoordig vooral in de zuidelijke helft van het land goed vertegenwoordigd. Verder zien we de laatste jaren een sterke toename van de soorten waarvan de rupsen van eik leven; de opvallendste is uiteraard de eikenprocessierups. Maar ook het karmozijnrood weeskind kan tegenwoordig op bijna alle plekken met eik worden aangetroffen. Mogelijk profiteren deze soorten van de warme zomers van afgelopen jaren, net als de wolfsmelkpijlstaart (*Hyles euphorbiae*). Ook de twee Europees beschermde soorten nachtvinders, de teunisbloempijlstaart (*Proserpinus proserpina*) en de Spaanse vlag (*Euplagia quadripunctaria*) zien we sterk toenemen qua verspreiding; het is aannemelijk dat dit groten-deels door het warmere klimaat komt. Ook minder opvallende soorten zijn in vergelijking met voor 1980 hard toegenomen, zoals de esdoorndwergspanner (*Eupithecia inturbata*), sleedoorndwergspanner (*Pasiphila chloerata*) en de donkergroene korstmosuil (*Cryphia algae*).

In aantal afnemende soorten

De nieuwe soorten zijn relatief eenvoudig vast te stellen, maar wanneer is een soort uitgestorven, en hoe weet je dat een soort in aantal afneemt bij een sterk stijgend aantal waarnemers? We benoemen hier de soorten die in de afgelopen tien jaar relatief gezien de grootste afname laten zien in de verspreiding ten opzichte van voor 1980. De toen ook al zeldzame soorten die nu nauwelijks meer worden waargenomen, zoals de purperbeer, zomerbremspanner en de hoekstipvlinder laten

we even buiten beschouwing. Veel soorten die nu, ondanks de veel hogere waarnemersintensiteit, op veel minder plekken worden waargenomen, zijn soorten van de (binnenlandse) zandgronden zoals bruine heide-uil (*Polia bombycina*), gerande marmeruil (*Polia hepatica*), heidedaguil (*Heliothis maritima*), berkentandvlinder (*Odontosia carmelita*), steenrode grasuil (*Apamea lateritia*), grijs weeskind (*Minucia lunaris*), wikke-uil (*Lygephila pastinum*), grote bosbesuil (*Eurois occulta*), hengeldwergspanner (*Eupithecia plumbeolata*), vroege eikenuil (*Xanthia ruticilla*) en grijsgroene zomervlinder (*Pseudoterpna pruinata*). Mogelijk dat verzuring en veranderingen in het beheer bij deze soorten, net als bij de dagvlinders, een rol spelen.

Beter begrijpen

In de afgelopen tien jaar is het landelijk meetnet nachtvinders uitgerold, juist om de veranderingen van de aantallen goed te kunnen volgen. Hopelijk gaat dit in de komende jaren bijdragen aan het beter begrijpen van de factoren die een rol spelen bij de voor- en achteruitgang van nachtvinders.

3 en 4 september: Nationale Nachtvlindernacht

In heel Nederland gaan we weer naar nachtvinders kijken. Waaarschijnlijk nog op gepaste afstand, maar we mogen wel weer met meerdere mensen buiten zijn. U kunt uw activiteit aanmelden en zien op welke plekken u aan kunt sluiten op www.vlinderstichting.nl/nachtvlindernacht.